

شناسایی مؤلفه‌های شایستگی استادان معارف اسلامی

محمدحسین امیدخدا،^۱ محمدمهدی حاجیلویی محب^۲

مقاله پژوهشی

اصیل

Original
Article

چکیده

هدف: استادان معارف اسلامی در شرایط کنونی که جامعه با چالشهای فرهنگی و تغییرات ارزشی مواجه است، نقشی حیاتی در تقویت باورهای دینی و ارتقای اخلاق حرفه‌ای ایفا می‌کنند. هدف این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های شایستگی استادان معارف اسلامی بود. **روش:** روش پژوهش حاضر، کیفی و از نوع تحلیل مضمون بود. برای دستیابی به هدف تحقیق، ابتدا ادبیات موجود، شامل بر تعاریف، نظریه‌ها و مدلها مطالعه شد. سپس با بهره‌گیری از این مطالعات و تنظیم پروتکل مصاحبه، با ۲۰ نفر از اساتید برجسته معارف اسلامی، مصاحبه عمیق صورت گرفت و سپس داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون، کدگذاری شد. پس از برگزاری مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی متون، از میان ۵۱ مفهوم، ۱۵ مضمون پایه استخراج شد. در مرحله بعد با دسته‌بندی کدهای اولیه، پنج مضمون سازمان‌دهنده به دست آمد. **نتیجه‌گیری:** مؤلفه‌های شایستگی استادان معارف اسلامی در پنج دسته شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی، شایستگی‌های ارتباطی، شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی و شایستگی‌های مدیریت آموزشی و شایستگی‌های تدریسی و علمی شناسایی شد.

واژگان کلیدی: شایستگی، استادان معارف اسلامی، تحلیل مضمون.

◆ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۰۵

۱. دکترای مدیریت دولتی؛ پژوهشگر پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی. تهران، ایران. (نویسنده مسئول). نشانی: تهران؛ خیابان انقلاب اسلامی، کوچه اسکو، پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی. نمابر: ۸۴۲۲۲۳۶/

Hossein.omid@gmail.com

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. hajilouei@basu.ac.ir

الف) مقدمه

استادان معارف اسلامی در نظام آموزش عالی، نقش بی‌بدیلی در انتقال ارزشهای دینی و اخلاقی به دانشجویان ایفا می‌کنند. این استادان نه تنها وظیفه تدریس دروس معارف اسلامی را بر عهده دارند، بلکه با رویکردی جامع و راهبردی، در تقویت باورهای دینی و ارتقای اخلاق حرفه‌ای در محیط دانشگاهی مشارکت می‌کنند. در شرایطی که جامعه با چالشهای فرهنگی، تغییرات ارزشی و کاهش توجه به هویت دینی روبه‌روست، اهمیت این نقش بیش از پیش احساس می‌شود. چالشهایی مانند رشد فردگرایی، تغییر در نظام ارزشی نسل جوان و تأثیرگذاری فضای مجازی بر باورها و رفتارهای دینی، ضرورت بازنگری و تقویت دروس معارف اسلامی را دوچندان کرده‌اند.

شایستگی استادان، مجموعه‌ای از دانش، مهارتها و نگرشهایی است که عملکرد حرفه‌ای آنان را ارتقا می‌دهد. این شایستگی‌ها معمولاً شامل ابعاد آموزشی، اخلاقی، ارتباطی، پژوهشی و شخصیتی‌اند و هر یک به نحوی بر کیفیت آموزش و اثرگذاری بر دانشجویان تأثیر می‌گذارند (بلاسکوفا^۱ و همکاران ۲۰۱۴).

با این حال، مطالعات موجود غالباً شایستگی‌های استادان را به طور عمومی بررسی کرده و کمتر به نیازها و الزامات خاص استادان معارف اسلامی پرداخته‌اند. برای مثال، مطالعات کمی به نقش استادان معارف اسلامی در مقابله با بحرانهای هویتی و تضعیف باورهای دینی پرداخته‌اند. این خلأ نظری موجب شده است که چارچوب جامعی برای شناسایی و توسعه شایستگی‌های این گروه از استادان تدوین نشود.

هدف این پژوهش، شناسایی شایستگی‌های مورد نیاز استادان معارف اسلامی، با رویکردی جامع و بومی است. این مطالعه می‌کوشد تا ضمن تبیین ابعاد مختلف شایستگی‌ها، زمینه‌های بهبود عملکرد این استادان را شناسایی کند. به‌ویژه، این پژوهش تلاش دارد تا نشان دهد چگونه توسعه شایستگی‌های مرتبط با ارتباطات مؤثر، روشهای نوین تدریس و مدیریت بحرانهای فرهنگی، می‌توانند نقش این استادان را در بهبود کیفیت آموزش و ارتقای سطح باورهای دینی دانشجویان تقویت کنند. نتایج این پژوهش می‌تواند به طراحی برنامه‌های آموزشی و توسعه حرفه‌ای اختصاصی برای این گروه کمک کند و در نهایت به ارتقای کیفیت آموزش معارف اسلامی در دانشگاهها منجر شود. این امر در مواجهه با چالشهای ارزشی و فرهنگی دانشگاهها، ضرورتی انکارناپذیر دارد.

۱. ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

استادان نقش حیاتی در شکل‌گیری تجربه آموزشی و موفقیت دانشجویان ایفا می‌کنند. شایستگی‌های استادان دانشگاه به عنوان یکی از عوامل کلیدی در بهبود کیفیت آموزش و پژوهش‌های دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته است. شایستگی به مجموعه‌ای از دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها اطلاق می‌شود که فرد را قادر می‌سازند وظایف خود را به صورت مؤثر و کارآمد انجام دهد (بلاسکویا و همکاران، ۲۰۱۴). در تعریفی دیگر؛ شایستگی استادان دانشگاهی به توانایی آنان در برقراری ارتباط مؤثر با دانشجویان، مدیریت کلاس، تدریس اثربخش و انجام پژوهش‌های علمی مرتبط اشاره دارد. (والیسا و رون، ۲۰۱۳)

مطالعات مختلف، ویژگی‌هایی مانند مهارت‌های آموزشی، دانش تخصصی، مدیریت کلاس و ارتباطات مؤثر را به عنوان ویژگی‌های اساسی استادان موفق مطرح کرده‌اند. به طور خاص، براش^۲ (۱۹۹۶) بر دانش محتوایی و روش تدریس کارآمد تأکید دارد. همچنین بارنس و لاک^۳ (۲۰۱۰) بر اهمیت شخصیت استاد و توانایی برقراری ارتباط مناسب با دانشجویان اشاره می‌کند. (نوشی^۴ و همکاران، ۲۰۲۲)

بلاسکویا و همکاران (۲۰۱۴) این شایستگی‌ها را شامل موضوعات ذیل می‌دانند و اشاره می‌کنند که این مؤلفه‌ها به عنوان استانداردهای کیفی برای رفتارهای کاری مثبت استادان در نظر گرفته می‌شوند و باید به طور مستمر، ارزیابی و توسعه داده شوند:

شایستگی حرفه‌ای: این مؤلفه به تخصص و مهارت‌های حرفه‌ای استاد در زمینه تدریس و پژوهش اشاره دارد. استاد باید توانایی ترکیب دانش نظری با تجربه عملی را داشته باشد و بر به‌روزترین اطلاعات و روندها در زمینه تخصصی خود تسلط داشته باشد.

شایستگی آموزشی: استاد باید قادر باشد مفاهیم کلیدی را به شکلی واضح و قابل فهم برای دانشجویان توضیح دهد و از روش‌های آموزشی متنوعی استفاده کند. همچنین، او باید ارزیابی عادلانه و بی‌طرفانه‌ای از دانشجویان داشته باشد.

شایستگی انگیزشی: این مؤلفه به توانایی استاد در ایجاد انگیزه در دانشجویان و همکاران اشاره دارد. استاد باید بتواند به شکلی مستمر انگیزه خود را حفظ کند و به دیگران نیز انگیزه دهد.

---

1. Valica & Rohn
2. Brosh
3. Barnes & Lock
4. Nushi

شایستگی ارتباطی: استاد باید مهارت‌های ارتباطی قوی داشته باشد؛ از جمله توانایی شنیدن فعال، همدلی و ارتباط مؤثر با دانشجویان و همکاران. او باید بتواند ارتباطات را به گونه‌ای مدیریت کند که از سوء تفاهم‌ها جلوگیری شود.

شایستگی شخصی: این مؤلفه به ویژگی‌های شخصیتی استاد اشاره دارد؛ از جمله خلاقیت، شجاعت و توانایی درک و احترام به دیگران. استاد باید به شکلی مداوم در تلاش برای توسعه ویژگی‌های شخصی خود باشد.

شایستگی علمی و پژوهشی: استاد باید به عنوان یک محقق مسئول و متعهد عمل کند و در پروژه‌های علمی مشارکت داشته باشد. او باید توانایی تولید دانش جدید و به‌روز را داشته باشد.

شایستگی انتشار: این مؤلفه به توانایی استاد در انتشار آثار علمی با کیفیت و اصالت بالا اشاره دارد. استاد باید به اصول اخلاقی در نگارش و انتشار آثار خود پایبند باشد.

یورز^۱ و همکاران (۲۰۱۹) به چهار شایستگی اصلی آموزشی، حرفه‌ای، شخصی و اجتماعی اشاره می‌کنند. شایستگی آموزشی، شامل تسلط بر تدریس و مدیریت کلاس؛ شایستگی حرفه‌ای، شامل دانش مرتبط با موضوع و روشهای تدریس دانشگاهی؛ شایستگی شخصی، شامل رفتارهای اخلاقی و خردمندی؛ شایستگی اجتماعی، شامل توانایی برقراری ارتباط. تئودورسکو^۲ (۲۰۱۷) بر توانایی‌های مورد نیاز برای توسعه حرفه‌ای معلمان تأکید دارد؛ از جمله: شایستگی فناوری، استفاده از فناوری در آموزش و یادگیری، شایستگی نوآوری و یادگیری حرفه‌ای.

باکر^۳ (۲۰۱۹) در زمینه معلمان مدارس فنی حرفه‌ای، سه دسته شایستگی را معرفی می‌کند: شایستگی آموزشی، شایستگی حرفه‌ای و شایستگی اجتماعی. القیوی و عزالدین^۴ (۲۰۱۵) شایستگی‌های معلمان اثربخش را به سه دسته علمی، حرفه‌ای و فردی تقسیم می‌کنند.

جلالی‌فر و همکاران (۱۴۰۰) شایستگی‌های کلیدی استادان دانشگاه را شامل موارد ذیل دانسته‌اند: شایستگی‌های آموزشی، توانایی تدریس و انتقال دانش؛ شایستگی‌های پژوهشی، قابلیت انجام تحقیقات مؤثر؛ شایستگی‌های سازمانی، توانایی مدیریت و هماهنگی فعالیتها؛ شایستگی‌های شخصی و اخلاقی، تعهد به اصول اخلاقی و ارزشها؛ شایستگی‌های خدماتی و بین‌المللی، توانایی ارائه خدمات به جامعه و همکاری با نهادهای بین‌المللی.

---

1. Jourez
2. Theodorescu
3. Bakar
4. Alqjawi & Ezzeldin

بویسن^۱ (۲۰۲۰) بر اساس نوع مؤسسه (کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری) و سطح حرفه‌ای داوطلب (دانشجوی فارغ‌التحصیل، فوق دکتری یا عضو هیئت علمی تمام‌وقت) به سه بُعد اصلی شایستگی استادان؛ یعنی صلاحیتهای تدریسی، صلاحیتهای تحقیقاتی و تناسب با مؤسسه به شرح ذیل اشاره دارد.

۱. صلاحیتهای تحقیقاتی: حداقل تعداد مقاله‌های منتشر شده در مجلات داوری شده:

○ در مؤسسات دکتری، انتظارات بالاتر است (تا چهار مقاله در سال برای اعضای هیئت علمی تمام‌وقت)، در حالی که در کالج‌های کارشناسی، این انتظارات کمتر است (یک مقاله در سال).

○ تعداد ارائه‌های کنفرانس حرفه‌ای: این تعداد نیز اهمیت دارد، اما سطح انتظارات بین مؤسسات کمتر متغیر است (معمولاً ۱ تا ۳ ارائه سالانه).

۲. صلاحیتهای تدریسی:

● تجربه تدریس: در کالج‌های کارشناسی و دانشگاه‌های کارشناسی ارشد، انتظار می‌رود که داوطلبان حداقل دو دوره کامل را تدریس کرده باشند، اما در دانشگاه‌های دکتری ممکن است این حد انتظار کمتر باشد.

● تعداد ترم‌های تدریس: در کالج‌های کارشناسی این تجربه اهمیت بیشتری دارد (حداقل چهار ترم برای اعضای هیئت علمی تمام‌وقت)، در حالی که در دانشگاه‌های دکتری این عدد کمتر است.

۳. تناسب با مؤسسه: مدل بر این نکته تأکید دارد که «تناسب» بین مهارتهای داوطلب و نیازهای مؤسسه مهم‌ترین عامل در تصمیم‌گیری است. برای مثال، مؤسسات متمرکز بر تحقیق (مانند دانشگاه‌های دکتری) به انتشار مقالات اهمیت بیشتری می‌دهند، در حالی که مؤسسات متمرکز بر تدریس (مانند کالج‌های کارشناسی) به تجربه تدریس توجه بیشتری دارند.

نوشی^۲ و همکاران (۲۰۲۲) مهم‌ترین ویژگی‌های استادان را شامل موارد ذیل می‌دانند:

○ **سیاستها و روشهای ارزیابی:** شیوه‌های ارزیابی و نمره‌دهی (مانند امتحانات استاندارد و نمره‌دهی عادلانه) بیشترین اهمیت را از دیدگاه دانشجویان داشته‌اند.

○ **شخصیت استاد:** احترام به دانشجویان، حساسیت نسبت به حضور در کلاس، و رفتار مثبت استادان از اهمیت بالایی برخوردار بوده است.

1. Boysen

2. Nushi

○ **دانش آموزشی:** روشهای تدریس مؤثر و خلاقانه، شفافیت در ارائه مطالب و استفاده از مثالهای ملموس، از ویژگیهای یک استاد موفق بوده است. سو و وود^۱ (۲۰۱۲) اظهار می کنند دانشجویان، ترکیبی از دانش تخصصی، اشتیاق و روشهای خلاقانه تدریس را برای موفقیت استادان، مهم می دانند. جمشیدیان و همکاران (۱۴۰۱)، شایستگی های استادان را در چند بعد اصلی شایستگی های آموزشی و تدریس، شایستگی های اخلاقی، شایستگی های ارتباطی، شایستگی های اجتماعی، شایستگی های علمی و شایستگی های انگیزشی بررسی کرده اند. کریمی و احمدی (۱۴۰۰)، شایستگی استادان را شامل سه دسته اصلی ذیل می دانند که به طور مستقیم به عملکرد استادان دانشگاه در نقش حرفه ای خود مرتبط می شود:

۱. **شایستگی فردی:** (Individuall Χομπετενχε)

○ ویژگی ها و مهارتهایی که به عملکرد شخصی استادان مربوط می شود.

۲. **شایستگی گروهی:** (Γρουπ Χομπετενχε)

○ توانایی تعامل و مشارکت در فعالیتهای تیمی.

۳. **شایستگی سازمانی:** (Οργανιζατιοναλ Χομπετενχε)

○ توانایی هماهنگی با اهداف و سیاستهای دانشگاه.

جدول ۱، به طور خلاصه، مطالعات مرتبط و نتایج آنها را ارائه می کند و به خواننده امکان مقایسه سریع بین تحقیقات مختلف را می دهد. مرور پیشینه نشان می دهد که هر چند تحقیقات متعددی در زمینه شایستگی های استادان انجام شده است، اما پژوهشهای محدودی به شایستگی های خاص استادان معارف اسلامی پرداخته اند. این پژوهش با هدف پر کردن این خلأ نظری و ارائه چارچوبی بومی برای شایستگی های این گروه از استادان انجام شده است.

جدول ۱: جمع بندی پیشینه تحقیق

نام مؤلف	سال	خلاصه تحقیق
ENOA	۲۰۰۹	نقش استاد دانشگاه به عنوان منبع آموزشی مهم، بررسی استانداردهای اروپایی آموزش عالی.

<p>ζαλιχα & Ροην</p>	<p>۲۰۱۳</p>	<p>تفسیر شایستگی‌های اساتید برای طراحی سیاست‌ها و رویه‌های آموزشی بهینه و توسعه اخلاقی و خودتوسعه‌ای دانشجویان.</p>
<p>Βλακωκω(ετ αλ.</p>	<p>۲۰۱۴</p>	<p>بررسی شایستگی‌های مختلف اساتید دانشگاه، شامل شایستگی‌های حرفه‌ای، آموزشی، انگیزشی، ارتباطی و پژوهشی.</p>
<p>Πίρεζ-Πενυπ & Ρομερο ζιλλαλοβος</p>	<p>۲۰۲۴</p>	<p>شناسایی و تحلیل شایستگی‌های تحقیقاتی اساتید دانشگاه، شامل مهارت‌های خاص (مانند تحلیل داده‌ها) و مهارت‌های عمومی (مانند تفکر انتقادی و کار تیمی).</p>
<p>Βοψσεν</p>	<p>۲۰۲۰</p>	<p>ارائه مدل تجربی شایستگی‌های تحقیقاتی و تدریسی اساتید بر اساس نوع مؤسسه و سطح حرفه‌ای داوطلب.</p>
<p>Νυσηι, Μομενι, & Ροσηανβιν</p>	<p>۲۰۲۲</p>	<p>تحلیل ویژگی‌های مؤثر استادان از دیدگاه دانشجویان، شامل دانش</p>

		آموزشی، شخصیت استاد و شیوه‌های تدریس.
Βλαβκοπ< et αλ.	۲۰۱۴	شایستگی‌های حرفه‌ای اساتید و تأثیر آن‌ها بر انگیزش تحصیلی دانشجویان، با میانجی‌گری محبوبیت اجتماعی.
Λιτσα et αλ.	۲۰۲۱	تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر ویژگی‌های مؤثر اساتید، با تمرکز بر حمایت عاطفی از دانشجویان.
Σολειμανι, Μοηαμμαδι Ηοσεινι, & Καψζουρι	۲۰۱۹	شناسایی شایستگی‌های تدریس اعضای هیأت علمی شامل مهارت‌های آموزشی، اخلاق حرفه‌ای، ویژگی‌های شخصیتی، و مدیریت کلاس.
جلالی فر و همکاران	۱۴۰۰	بررسی شایستگی‌های کلیدی استادان دانشگاه شامل آموزشی، پژوهشی، سازمانی، شخصی و اخلاقی، خدماتی و بین‌المللی.
جمشیدیان، سیادت و نوری امامزاده	۱۴۰۱	تحلیل اثر شایستگی‌های

		حرفه‌ای استادان بر انگیزش تحصیلی دانشجویان از طریق متغیر میانجی محبوبیت اجتماعی.
نیکو دیالمه	۱۳۹۸	در مدل اسلامی نگرش و ارزش به عنوان لایه‌های زیرین شایستگی و دانش و منش و کنش به عنوان لایه‌های روین

ب) روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف شناسایی شایستگی‌های استادان معارف اسلامی و با بهره‌گیری از رویکرد کیفی انجام شده است. راهبرد استفاده شده در این پژوهش، روش تحلیل تماتیک است که به طور ویژه برای استخراج و شناسایی الگوهای معنادار در داده‌های متنی مناسب است. (براون و کلارک، ۱۴۰۱)

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته بوده است. این نوع مصاحبه به پژوهشگر امکان می‌دهد تا ضمن هدایت گفتگو در چارچوب سؤالات اصلی پژوهش، انعطاف لازم را برای بررسی دقیق‌تر مسائل و موضوعات مدنظر حفظ کند. برای انجام مصاحبه‌ها، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. جامعه آماری پژوهش، شامل استادان برجسته معارف اسلامی با تجربه و شناخت عمیق در حوزه تدریس معارف اسلامی بوده است. در مجموع، ۲۰ مصاحبه انجام شد که پس از تحلیل و بررسی داده‌ها، کفایت نظری حاصل شد. کفایت نظری زمانی حاصل شد که داده‌های جدید هیچ اطلاعات تازه‌ای برای غنی‌تر کردن مضامین پژوهش ارائه ندادند.

داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل تماتیک تجزیه و تحلیل شدند (براون و کلارک، ۱۴۰۱). این تحلیل طی مراحل ذیل انجام شد:

- آشنایی با داده‌ها: مرور دقیق و چندباره مصاحبه‌ها برای درک عمیق محتوای آنها.
  - کدگذاری اولیه: شناسایی مفاهیم و کدهای اولیه از داده‌ها.
  - جستجوی تم‌ها: گروه‌بندی کدهای مشابه و شکل‌دهی به تم‌های اولیه.
  - بازبینی تم‌ها: ارزیابی تم‌ها از نظر انسجام درونی و تطابق با داده‌ها.
  - نامگذاری و تعریف تم‌ها: ارائه توضیحات روشن و دقیق برای هر تم شناسایی شده. برای تضمین اعتبار و پایایی یافته‌ها، از روشهای ذیل استفاده شد (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵):
  - بررسی توسط مشارکت‌کنندگان: نتایج و تفاسیر اولیه، با برخی از استادان بررسی شد تا اطمینان حاصل شود که یافته‌ها با تجربیات و دیدگاههای آنان سازگار است.
  - بازبینی توسط متخصصان: تحلیلها توسط چند متخصص حوزه معارف اسلامی و روش‌شناسی کیفی، بررسی و تأیید شدند.
  - مثلث‌سازی: استفاده از داده‌ها و منابع مختلف برای تأیید صحت و جامعیت یافته‌ها.
  - شاخص کاپا: برای ارزیابی میزان توافق میان تحلیلگران در کدگذاری داده‌ها، از شاخص کاپا استفاده شد که مقدار به دست آمده برابر با ۰.۷۲ بود. این مقدار، نشان‌دهنده سطح توافق قابل قبول و مناسب در تحلیل داده‌هاست.
- این روش‌شناسی، بستری مناسب برای دستیابی به درک عمیق از شایستگی‌های مورد نیاز استادان معارف اسلامی فراهم آورده است.

ج) یافته‌های تحقیق

به منظور تحلیل داده‌ها و اطلاعات، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. این روش طبق روش اجرایی عابدی و همکاران (۱۳۹۰) انجام می‌شود. ابتدا، مرحله آشنایی با متن صورت می‌گیرد و سپس اقدام به کدگذاری اولیه می‌شود. کدها و ویژگی‌های خاص داده‌ها را معرفی می‌کنند که از نظر تحلیلگر جالب توجه‌اند. (کمالی، ۱۳۹۷)

در این مرحله، از کدها برای تقسیم داده‌های متنی به قسمتهای قابل فهم و استفاده‌پذیر در قالب عبارات و کلمات که برای تحلیل خاص لازم است، استفاده می‌شود. تلاش محقق بر این است که کدهای موجود در چارچوب کدگذاری، کاملاً مشخص و تعریف شده باشند؛ به گونه‌ای که تغییرپذیری آنها تکراری نباشد. همچنین، کدها باید محدود به قلمرو تحقیق باشند و به طور واضح بر موضوع تمرکز کنند.

شناسایی مؤلفه‌های شایستگی استادان معارف اسلامی ♦ ۱۵

با توجه به این نکات، کدگذاری به صورت پاراگراف به پاراگراف انجام می‌شود. در این مرحله، حدود ۳۴۰ کد توصیفی از مصاحبه‌ها استخراج شد. در مرحله بعد، کدها به منظور انسجام بیشتر و تحلیل منسجم‌تر، در قالب مفاهیم انتزاعی کدگذاری شدند و فرایند شناسایی مضامین پایه به عنوان دومین مرحله کدگذاری آغاز شد.

در مرحله تعیین مضامین پایه، مفاهیم اولیه دست‌بندی شده و مضامین پایه از آنها استخراج شد. پژوهشگر با بهره‌گیری از اصطلاحات فنی که از پیشینه نظری تحلیل به دست آمده و زبانی که مصاحبه‌شوندگان به کار برده‌اند، یافته‌های مراحل قبل را مد نظر قرار داد و مضامین سازمان‌دهنده را انتخاب کرد و به طور نظام‌مند، آنها را به مقوله‌های مرتبط ارتباط داد.

در این تحلیل، پس از چندین بار رفت و برگشت میان مفاهیم اولیه و مضامین پایه و سازمان‌دهنده، یک مضمون بیشتر از همه نمایانگر شد که تمامی مضامین بالاتر را به یکدیگر پیوند داد و با عنوان مضمون فراگیر شناخته شد. جدول ۳ شامل مفاهیم، مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر است.

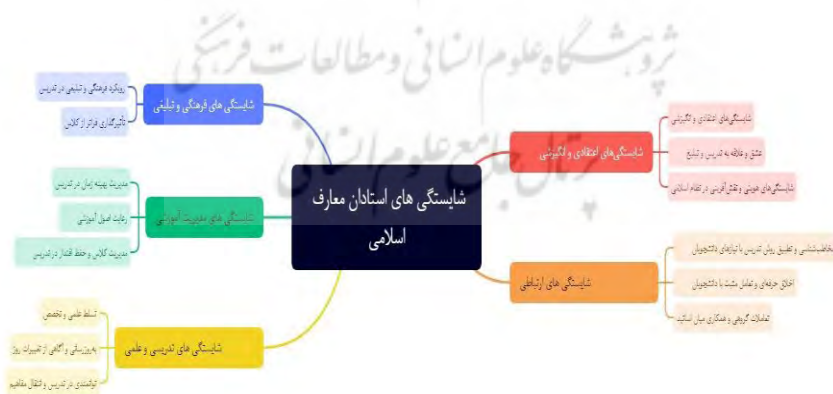
جدول ۲: تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
شایستگی‌های اساتید معارف اسلامی	شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی	انگیزه‌های اعتقادی، اخلاقی و الهی در تدریس	توجه اساتید به داشتن انگیزه‌های الهی و اخلاص
			باور و عقیده استاد به مطالب تدریس شده
			اعتقاد و علاقه قلبی استاد به مباحث معارفی و انقلابی
			توجه اساتید به تذهیب نفس
			داشتن انگیزه قوی
		عشق و علاقه به تدریس و تبلیغ	ضرورت پابندی اعتقادی اساتید معارف
			ضرورت وجود عشق و علاقه به تدریس
			دلسوزی استاد برای هدایت و آموزش به دانشجویان
			عشق به تبلیغ و تدریس در استادان
			ضرورت درک درست اساتید از جایگاه خود برای تبیین نظام اسلامی
شایستگی‌های هویتی و نقش‌آفرینی در نظام اسلامی	شایستگی‌های هویتی و نقش‌آفرینی در نظام اسلامی	شناساندن هویت اساتید معارف به عنوان نماینده انقلاب	

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
	شایستگی های ارتباطی	مخاطب شناسی و تطبیق روش تدریس با نیازهای دانشجویان	عدم مخاطب شناسی اساتید جدیدالورود
			توجه استاد به انواع مخاطبان در کلاس
			مسئولیت بالای اساتید در قبال دانشجویان ناهم سنخ
		اخلاق حرفه ای و تعامل مثبت با دانشجویان	برقراری ارتباط دوستانه با دانشجویان
			رأفت در برخورد با دانشجویان
			صبور بودن
			پرهیز از ستیزه جویی با دانشجویان
			خوش اخلاقی
			اخلاق فردی و اجتماعی استاد
			رعایت اصل تواضع در تعامل با دانشجویان
	تعاملات گروهی و همکاری میان اساتید	رعایت احترام متقابل با دانشجویان	
		گشاده رویی در مباحثات کلاسی	
		اصل صداقت در مواجهه با دانشجویان	
	شایستگی های مدیریت آموزشی	مدیریت بهینه زمان در تدریس	توجه به آراستگی
			ضعف اساتید در انجام فعالیتهای گروهی
			تعامل با اساتید سایر گروه ها
			حضور به موقع در کلاسها
			اختصاص وقت مناسب برای درس
		رعایت اصول آموزشی	فراغ بال داشتن اساتید
			گذراشتن فرصت کافی برای دانشجو
پرهیز از چند کاره بودن اساتید			
ضرورت بهره گیری استاد از تمام دقایق کلاس			
ضرورت داشتن و تبعیت از طرح درس			
	آموزشی	ضرورت رعایت برنامه توسط اساتید معارفی	
		عدم توجه به اصول آموزشی	
		حفظ صلابت در کلاس	

شناسایی مؤلفه‌های شایستگی استادان معارف اسلامی ۱۷

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کد اولیه	
		مدیریت کلاس و حفظ اقتدار در تدریس	مدیریت جوّ عمومی کلاس	
		شایستگی‌های تدریسی و علمی	تسلط علمی و تخصص	آگاهی از مباحث تخصصی و دینی توانمندی در پاسخگویی به شبهات
			به‌روزرسانی و آگاهی از تغییرات روز	آگاهی از قوانین آموزشی به‌روز بودن در تحولات علمی استفاده از تجربیات
	توانمندی در تدریس و انتقال مفاهیم			تسلط در تدریس توانمندی در ارائه دروس پاسخگویی به نیازهای علمی دانشجویان
	شایستگی‌های فرهنگی تبلیغی		رویکرد فرهنگی و تبلیغی در تدریس	انجام کار فرهنگی و آموزشی توسط اساتید اهمیت بیشتر فعالیت‌های فرهنگی بر آموزشی برای اساتید نگاه تبلیغی داشتن به جای نگاه صرف علمی داشتن عملکرد جهادی
			تأثیر‌گذاری فراتر از کلاس	ضرورت تعامل استاد با دانشجویان و رای کلاسهای درس

شکل ۱: شبکه مضامین شایستگی‌های استادان معارف اسلامی

همان‌طور که در شکل ۱ مشخص است، هسته و کانون شبکه مضامین، شایستگی‌های استادان معارف اسلامی است که دارای مضامین سازمان‌دهنده شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی، شایستگی‌های ارتباطی، شایستگی‌های مدیریت آموزشی، شایستگی‌های تدریسی و علمی و شایستگی‌های فرهنگی تبلیغی می‌باشد. هر یک از مضامین سازمان‌دهنده نیز دارای مضامین پایه مختص به خود است.

د) بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی استادان معارف اسلامی تأثیر عمیقی بر کیفیت تدریس و فرایند یاددهی و یادگیری دارند. این شایستگی‌ها که شامل انگیزه‌های اعتقادی، اخلاقی و الهی در تدریس، عشق و علاقه به تدریس و شایستگی‌های هویتی نقش آفرینی در نظام اسلامی اند، نه تنها بر بهبود کیفیت آموزش تأثیر گذارند، بلکه به شکل‌دهی تعاملات و ارتباطات انسانی تر میان اساتید و دانشجویان کمک می‌کنند.

در ادبیات نظری، شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی، به ویژه انگیزه‌های اخلاقی و الهی، به عنوان بنیادهای محکم رفتار آموزشی استادان مطرح شده‌اند (بلاسکوف و همکاران، ۲۰۱۴). این انگیزه‌ها موجب می‌شوند که استادان علاوه بر آموزش محتوای علمی، ارزشهای اخلاقی و دینی را نیز به دانشجویان منتقل کنند. در نظام اسلامی، تدریس نه تنها یک شغل، بلکه یک مسئولیت معنوی و اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (بوز و همکاران، ۲۰۱۹). این نگرش باعث می‌شود که استادان با انگیزه‌های درونی قوی‌تر و هدفمندتر تدریس کنند و در نتیجه، فرایند یاددهی و یادگیری از کیفیت بالاتری برخوردار شود. در این راستا، استادان با انگیزه‌های دینی و اخلاقی معمولاً در روابط خود با دانشجویان، بیشتر به اصول انسانی و اخلاقی پایبندند و سعی می‌کنند تا در کنار علم، دانشجویان را در مسیر رشد معنوی نیز هدایت کنند.

یکی از شایستگی‌های کلیدی برجسته در نتایج تحقیق، عشق و علاقه به تدریس و تبلیغ است. این ویژگی، به ویژه در نظامهای آموزشی اسلامی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همان‌گونه که بلاسکوف (۲۰۱۴) نیز اشاره می‌کند، استادانی علاقه‌مند به تدریس، معمولاً انگیزه درونی قوی‌تری دارند که آنان را قادر می‌سازد تا تدریس را به عنوان یک مسئولیت اجتماعی و معنوی انجام دهند. این احساس مسئولیت باعث می‌شود که فرایند تدریس، نه تنها از جنبه علمی، بلکه از جنبه اخلاقی و اجتماعی نیز غنی‌تر شود. در نتیجه، استادان دارای علاقه به تدریس و تبلیغ، به طور مؤثری می‌توانند دانشجویان را برای یادگیری عمیق‌تر و رشد اجتماعی و معنوی هدایت کنند. (بوز و همکاران، ۲۰۱۹؛ سو و وود، ۲۰۱۲)

شایستگی‌های هویتی و نقش‌آفرینی در نظام اسلامی، از دیگر مؤلفه‌های مهم در نتایج است که با مفاهیم مطرح‌شده در ادبیات نظری به طور کامل هم‌راستاست. استادان با هویت اسلامی نه تنها در انتقال علم، بلکه در انتقال ارزشهای دینی و فرهنگی نیز نقش اساسی دارند. این امر باعث می‌شود دانشجویان نه تنها مفاهیم علمی، بلکه اصول و مفاهیم اخلاقی و دینی را نیز در زندگی خود به کار گیرند (باکار، ۲۰۱۹؛ القیابی و عزالدین، ۲۰۱۵). هویت اسلامی استادان تأثیر مستقیمی بر رفتارهای آموزشی و تعاملات آنان با دانشجویان دارد و باعث می‌شود که ارزشهای اخلاقی و دینی در فرایند تدریس و یادگیری به طور ملموس‌تری درک شوند. از این رو، هویت اسلامی استادان نه تنها در انتقال علم، بلکه در تربیت اخلاقی و اجتماعی دانشجویان نیز نقشی کلیدی ایفا می‌کند.

در تحلیل شایستگی‌های ارتباطی استادان معارف اسلامی، نتایج تحقیق حاضر نشان داد که این شایستگی‌ها نقش حیاتی در ارتقای کیفیت تدریس و تعاملات آموزشی دارند. بر این اساس، شایستگی‌های ارتباطی استادان شامل مؤلفه‌هایی همچون: مخاطب‌شناسی، تطبیق روش تدریس با نیازهای دانشجویان، اخلاق حرفه‌ای و تعاملات گروهی با دیگر استادان است که همگی به طور مستقیم با موفقیت‌های تدریس و رشد علمی دانشجویان مرتبط‌اند. مطابق یافته‌های بلاسکویا و همکاران (۲۰۱۴) و نوشی و همکاران (۲۰۲۲)، مخاطب‌شناسی و تطبیق روش تدریس با نیازهای دانشجویان، از مهم‌ترین ابعاد شایستگی‌های ارتباطی استادان است. این امر به ویژه در زمینه تدریس معارف اسلامی، اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند؛ زیرا استادان باید قادر به انتقال مفاهیم پیچیده دینی به صورت شفاف و قابل فهم برای دانشجویان باشند. در این راستا، استفاده از روشهای تدریس متنوع و متناسب با پیش‌نیازهای علمی دانشجویان، از جمله ابزارهایی است که می‌تواند به تعامل مؤثرتر میان استاد و دانشجو کمک کند.

والیکا و راهن (۲۰۱۳) بر اهمیت اخلاق حرفه‌ای و تعامل مثبت استادان با دانشجویان تأکید دارند. در نظام آموزشی اسلامی، استادان نه تنها باید دانش و مهارت‌های تخصصی خود را انتقال دهند، بلکه باید به عنوان الگوهای اخلاقی و انسانی برای دانشجویان عمل کنند. این ویژگی‌ها به ویژه در ایجاد یک فضای آموزشی حمایتی و همدلانه بسیار مؤثرند و می‌توانند انگیزه تحصیلی دانشجویان را تقویت کنند.

در این راستا، بویسن (۲۰۲۰) و سلیمانی و همکاران (۲۰۱۹) بر اهمیت تعاملات گروهی و همکاری میان استادان تأکید دارند. همکاری‌های بین‌استادی، به ویژه در دوره‌های پیشرفته

تحصیلی می‌تواند به طور مؤثر بر ارتقای کیفیت تدریس و پژوهش‌های علمی تأثیر بگذارد. تعاملات گروهی در قالب هم‌اندیشی و اشتراک‌گذاری تجربیات علمی می‌تواند محیطی پژوهشی و آموزشی پویا و غنی ایجاد کند که در آن، استادان به طور مداوم از یکدیگر یاد می‌گیرند و به طور مشترک برای بهبود کیفیت تدریس و یادگیری دانشجویان تلاش می‌کنند.

شایستگی‌های مدیریت آموزشی به عنوان یکی از ارکان مهم در ارتقای کیفیت تدریس و فرایند یاددهی-یادگیری به ویژه در نظام آموزشی اسلامی، تأثیر قابل توجهی دارد. یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که مدیریت بهینه زمان، رعایت اصول آموزشی و مدیریت کلاس، از جمله مهارت‌های کلیدی استادان در تحقق تدریس مؤثر و توسعه محیط یادگیری می‌باشند. این شایستگی‌ها نه تنها بر کیفیت آموزش، بلکه بر انگیزش و رفتار دانشجویان نیز تأثیر گذارند.

مدیریت بهینه زمان در تدریس، یکی از شایستگی‌های مدیریتی است که در ادبیات نظری نیز به شکل گسترده‌ای به آن اشاره شده است. بر پایه مطالعه بلاسکوف و همکاران (۲۰۱۴) مدیریت صحیح زمان در فرایند تدریس موجب می‌شود استادان بتوانند محتوای آموزشی را به طور مؤثرتر به دانشجویان منتقل کنند و فضای آموزشی را به گونه‌ای تنظیم کنند که همزمان با حفظ تعادل میان جنبه‌های علمی و اخلاقی، همه ابعاد آموزشی به طور جامع پوشش داده شود. در نظام آموزشی اسلامی، که تدریس نه تنها به عنوان انتقال علم، بلکه به عنوان فرایند هدایت و تربیت اخلاقی دانشجویان نیز شناخته می‌شود، مدیریت زمان اهمیت دوچندانی دارد. استادان قادر به مدیریت بهینه زمان، می‌توانند به طور مؤثرتری به تعاملات اخلاقی و دینی خود با دانشجویان پرداخته، فرایند یاددهی-یادگیری را به طور جامع‌تر هدایت کنند.

رعایت اصول آموزشی از دیگر شایستگی‌های کلیدی در مدیریت تدریس است. به ویژه در تدریس معارف اسلامی، استاد باید بتواند از روشها و اصول آموزشی متناسب با مبانی دینی استفاده کند. یورز و همکاران (۲۰۱۹) و والیکا و راهن (۲۰۱۳) بر اهمیت استفاده از اصول آموزشی در تدریس تأکید کرده‌اند؛ زیرا این اصول به استادان کمک می‌کنند تا محتوای علمی را به طور شفاف و قابل فهم برای دانشجویان بیان کنند و در عین حال، ارزشهای اخلاقی و دینی را نیز در فرایند تدریس بگنجانند و انتقال دهند. رعایت این اصول موجب

می‌شود فرایند یادگیری از بُعد علمی صرف، فراتر رفته، به فرایندی جامع تبدیل شود که دانشجویان نه تنها از نظر علمی بلکه از جنبه‌های اخلاقی و دینی نیز رشد کنند.

مدیریت کلاس و حفظ اقتدار در تدریس از دیگر شایستگی‌های ضروری برای استادان است. این شایستگی، ارتباطی نزدیک با توانایی استاد در ایجاد فضای آموزشی مؤثر و سازنده دارد. بلاسکوف (۲۰۱۴) و سلیمانی (۲۰۱۹) بر اهمیت مدیریت کلاس و حفظ اقتدار در تدریس تأکید کرده‌اند. در نظام آموزشی اسلامی، استاد باید توانایی ایجاد فضای انضباطی در کلاس را داشته باشد تا از یک سو دانشجویان به دقت به مباحث تدریس توجه کنند و از سوی دیگر، محیطی حمایتی و محترمانه برای یادگیری ایجاد شود. حفظ اقتدار در کلاس به معنای توانایی استاد در هدایت و مدیریت تعاملات دانشجویی است تا دانشجویان ضمن رعایت احترام متقابل، از فرایند آموزشی بهره‌برداری کامل داشته باشند.

همچنین، بویسن (۲۰۲۰) و سلیمانی و همکاران (۲۰۱۹) بر لزوم توجه استادان به مهارت‌های مدیریتی در کلاس تأکید دارند؛ زیرا این مهارت‌ها می‌توانند به ایجاد یک محیط یادگیری سالم و انگیزشی کمک کنند. در این زمینه، استادانی که بتوانند به طور مؤثر مدیریت زمان و کلاس را در کنار رعایت اصول آموزشی به کار گیرند، نه تنها به بهبود کیفیت تدریس خود کمک می‌کنند، بلکه به رشد علمی و اجتماعی دانشجویان نیز یاری خواهند رساند.

شایستگی‌های تدریسی و علمی به عنوان یکی از ارکان اساسی در ارتقای کیفیت تدریس و یادگیری در نظام آموزشی اسلامی، به ویژه در حوزه معارف اسلامی، اهمیت ویژه‌ای دارند. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهند که تسلط علمی و تخصص، به‌روزرسانی و آگاهی از تغییرات روز، و توانمندی در تدریس و انتقال مفاهیم، از جمله ویژگی‌های ضروری برای استادان معارف اسلامی‌اند که بر کیفیت تدریس و فرایند یاددهی-یادگیری تأثیر گذارند.

تسلط علمی و تخصص، یکی از شایستگی‌های اصلی استادان معارف اسلامی است که در ارتقای کیفیت تدریس، تأثیر بسزایی دارد. استادانی که در زمینه تخصصی خود تسلط دارند، قادرند مفاهیم پیچیده علمی را به صورت ساده و قابل فهم برای دانشجویان توضیح دهند. تسلط علمی نه تنها برای تدریس مفاهیم علمی لازم است، بلکه این امکان را به استادان می‌دهد تا به پرسش‌های پیچیده دانشجویان پاسخ دهند و آنان را به تفکر عمیق و انتقادی ترغیب کنند. در ادبیات نظری، بلاسکوف (۲۰۱۴) و والیکا و راهن (۲۰۱۳) تأکید دارند که استادان باید به طور مستمر بر دانش علمی خود تسلط داشته باشند تا تدریس مؤثر و پویایی داشته باشند. در نظام آموزشی اسلامی، تسلط علمی استادان باعث می‌شود که به عنوان مرجع

علمی و دینی برای دانشجویان شناخته شوند و تأثیر زیادی بر فرایند رشد علمی و اخلاقی آنان بگذارند.

به‌روزرسانی و آگاهی از تغییرات روز، یکی دیگر از شایستگی‌های اساسی استادان در نظام‌های آموزشی اسلامی است که تأثیر زیادی بر کیفیت تدریس دارد. با توجه به پیشرفت‌های سریع در علوم مختلف، استادان باید همواره به‌روز باشند تا بتوانند محتوای علمی خود را با توجه به جدیدترین یافته‌ها و تغییرات در زمینه‌های تخصصی خود به‌روزرسانی کنند. بلاسکوف و همکاران (۲۰۱۴) بر این موضوع تأکید دارند که استادان باید از روندهای علمی روز مطلع باشند تا بتوانند تدریس مؤثری ارائه دهند. به ویژه در حوزه معارف اسلامی، به‌روزرسانی اطلاعات علمی و دینی استادان ضروری است تا دانشجویان با مفاهیم و آموزه‌های به‌روز و معتبر آشنا شوند. استادان با آگاهی از تغییرات روز، قادرند به‌طور مؤثرتر با چالش‌ها و تحولات علمی و اجتماعی مواجه شوند و تدریس خود را با نیازهای دانشجویان و تحولات زمانه تطبیق دهند.

توانمندی در تدریس و انتقال مفاهیم، یکی از شایستگی‌های کلیدی استادان است که تأثیر مستقیم بر فرایند یاددهی و یادگیری دارد. استادانی که قادرند مفاهیم پیچیده را به‌طور ساده و شفاف منتقل کنند، موجب افزایش درک و فهم دانشجویان می‌شوند و یادگیری را برای آنان آسان‌تر می‌کنند. توانمندی در تدریس به استادان امکان می‌دهد تا علاوه بر تدریس محتوای علمی، از روش‌های نوین آموزشی استفاده کنند و فرایند یادگیری را برای دانشجویان جذاب و مؤثر سازند. نوشی و همکاران (۲۰۲۲) و یورز و همکاران (۲۰۱۹) بر اهمیت توانمندی در تدریس تأکید دارند و آن را عاملی کلیدی در موفقیت تدریس معرفی می‌کنند. استادان با توانمندی در انتقال مفاهیم، می‌توانند مفاهیم معارف اسلامی را به‌طور مؤثر به دانشجویان منتقل کنند و آنان را در مسیر رشد علمی و دینی هدایت کنند.

شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی یکی از ارکان اساسی در تدریس استادان معارف اسلامی است که تأثیر شایانی در فرایند یاددهی-یادگیری و شکل‌دهی به شخصیت دانشجویان دارد. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهند که رویکرد فرهنگی و تبلیغی در تدریس و تأثیرگذاری فراتر از کلاس، از جمله ابعاد مهم شایستگی‌های استادان معارف اسلامی‌اند که نقش حیاتی در توسعه ابعاد اخلاقی، دینی و فرهنگی دانشجویان ایفا می‌کنند.

در نظام آموزشی اسلامی، استادان نه تنها به‌عنوان منابع علمی شناخته می‌شوند، بلکه نقش مهمی در انتقال مفاهیم اخلاقی و فرهنگی ایفا می‌کنند. رویکرد فرهنگی و تبلیغی در

تدریس، به استادان امکان می‌دهد که دانشجویان را از طریق تدریس مؤثر، به اخلاق اسلامی و ارزشهای دینی متعهد سازند. در ادبیات نظری، هرچند به طور خاص شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی در تدریس معارف اسلامی به تفصیل بررسی نشده است، اما اصول کلی تدریس در نظامهای آموزشی اسلامی نشان می‌دهند که استادان باید به طور مستقیم در فرایند تربیت دینی دانشجویان مشارکت داشته باشند. این رویکرد می‌تواند به ایجاد محیطی پربار و معنوی برای دانشجویان کمک کند که در آن علاوه بر یادگیری علمی، ارزشهای اخلاقی و دینی نیز به طور همزمان منتقل می‌شود.

استادانی که از این رویکرد بهره می‌برند، قادرند مفاهیم علمی و دینی را در قالبی فرهنگی و تبلیغی به دانشجویان منتقل کرده و آنان را در فرایند رشد شخصی و اجتماعی هدایت کنند. این شایستگی به استادان کمک می‌کند تا نه تنها در تدریس محتوای علمی موفق باشند، بلکه در پیوستگی با ارزشهای اسلامی، دانشجویان را به مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اخلاقی تشویق کنند.

تأثیرگذاری فراتر از کلاس، یکی دیگر از ابعاد مهم شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی استادان است که موجب می‌شود استادان در زندگی خارج از کلاس نیز نقش کلیدی در توسعه ارزشها و مفاهیم دینی ایفا کنند. این شایستگی به استادان امکان می‌دهد که با رفتار، شخصیت و تعاملات اجتماعی خود، اثرگذاری بیشتری در زندگی دانشجویان داشته باشند. در واقع؛ استادان می‌توانند به عنوان الگوهای دینی و اخلاقی برای دانشجویان عمل کنند و آنان را در موقعیتهای مختلف زندگی به هدایت دینی و اجتماعی سوق دهند.

در پژوهشهای موجود، اگرچه به تأثیرات فراتر از کلاس در زمینه آموزش اشاره‌هایی شده است؛ اما در ادبیات ویژه معارف اسلامی، کمبود منابع مستقلی که به شکلی ویژه به این شایستگی پرداخته باشند، مشاهده می‌شود. از این رو، این خلأ در پژوهشهای پیشین و نیاز به پژوهشهای آینده در این زمینه قابل تأمل است. تأثیر استادان فراتر از کلاس می‌تواند از طریق تعاملات اجتماعی، جلسات مشاوره‌ای، حضور در فعالیتهای اجتماعی و حتی رسانه‌ها به طور مؤثرتر انجام شود.

پیشنادهای کاربردی

تقویت شایستگی‌های اعتقادی و انگیزشی در تدریس: استادان معارف اسلامی باید توجه بیشتری به تقویت انگیزه‌های درونی و اعتقادی خود در فرایند تدریس داشته باشند. علاقه واقعی به تدریس و تبلیغ، علاوه بر آنکه به بهبود کیفیت تدریس کمک می‌کند،

می تواند در ایجاد فضای معنوی و اخلاقی در کلاس مؤثر باشد. استادان باید همواره سعی کنند خود را به عنوان الگوهای اخلاقی و دینی برای دانشجویان معرفی کنند. بنابر این، پیشنهاد می شود استادان در دوره های آموزشی خود، علاوه بر تقویت مهارت های علمی و تدریسی، به مباحث اخلاقی و روحیه تبلیغی در تدریس نیز توجه بیشتری داشته باشند. این امر می تواند از طریق کارگاه های آموزشی یا دوره های مشاوره ای برای تقویت انگیزش درونی و اخلاقی استادان تحقق یابد.

به روزرسانی مداوم اطلاعات علمی و دینی: استادان باید همواره در جریان جدیدترین تغییرات و پیشرفت های علمی و دینی قرار داشته باشند؛ به ویژه در حوزه معارف اسلامی که متون و منابع دینی به طور پیوسته در حال توسعه و تکمیل اند، به روز بودن اطلاعات برای تدریس مؤثر ضروری است. بنابر این، لازم است استادان از طریق دوره های به روزرسانی علمی، مطالعه مستمر و شرکت در کنفرانس های علمی و دینی، اطلاعات خود را به روزرسانی کنند. این کار به آنان کمک می کند تا محتوای تدریس خود را با توجه به تحولات جدید به روز کنند.

مدیریت مؤثر کلاس و زمان: مدیریت کلاس و زمان یکی از مهم ترین شایستگی های استادان است. در تدریس معارف اسلامی، استاد باید قادر باشد علاوه بر مدیریت زمان برای تدریس محتوای علمی، به تعاملات انسانی و اخلاقی با دانشجویان نیز توجه داشته باشد. توصیه می شود استادان از تکنیک های مدیریت کلاس و مدیریت زمان به طور مؤثر استفاده کنند. ایجاد فضایی منظم و در عین حال حمایتی برای دانشجویان می تواند کیفیت تدریس و یادگیری را بهبود بخشد.

ارتقای مهارت های ارتباطی با دانشجویان: ارتباطات مؤثر میان استاد و دانشجو، عامل کلیدی در موفقیت تدریس است. استادان باید به مهارت های ارتباطی خود توجه بیشتری داشته باشند و سعی کنند با درک نیازهای علمی و شخصی دانشجویان، روش های تدریس خود را تطبیق دهند. بنابر این، استادان باید مهارت های مخاطب شناسی و تطبیق روش تدریس را تقویت کنند. برگزاری جلسات مشاوره ای یا استفاده از روش های تدریس متنوع می تواند به درک بهتر نیازهای دانشجویان کمک کند و کیفیت تدریس را ارتقا دهد.

پیشنادهایی برای پژوهشگران و محققان

گسترش تحقیقات در زمینه شایستگی های تدریسی در معارف اسلامی: شایستگی های تدریسی استادان معارف اسلامی نیازمند تحقیق بیشتر است؛ به ویژه در زمینه

شایستگی‌های ارتباطی، فرهنگی و تبلیغی. پژوهش‌های آینده باید بر چگونگی تأثیر این شایستگی‌ها بر فرایند یاددهی- یادگیری تمرکز کنند و مدل‌های خاصی برای بهبود این شایستگی‌ها در استادان معارف اسلامی ارائه دهند. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران به مدل‌سازی شایستگی‌ها در زمینه تدریس معارف اسلامی بپردازند و از روش‌های تحقیقات میدانی برای ارزیابی تأثیر این شایستگی‌ها بر فرایندهای آموزشی و تربیتی استفاده کنند.

تحقیق در زمینه شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی در تدریس معارف اسلامی: با

توجه به اهمیت شایستگی‌های فرهنگی و تبلیغی در نظام آموزشی اسلامی، نیاز به پژوهش‌های بیشتری در این حوزه احساس می‌شود؛ به ویژه در زمینه تأثیر استادان معارف اسلامی بر دانشجویان از نظر فرهنگی و اجتماعی، پژوهش‌های آتی می‌توانند به تحلیل دقیق‌تری از این تأثیرات بپردازند. پژوهشگران باید به بررسی نقش استادان معارف اسلامی در انتقال ارزش‌های دینی و فرهنگی و تأثیر فراتر از کلاس بپردازند. تحقیق در زمینه تأثیر فعالیتهای غیر آموزشی (مثل جلسات مشاوره‌ای، فعالیتهای اجتماعی و رسانه‌ای) بر دانشجویان می‌تواند باعث غنای بیشتر تحقیق در این حوزه شود.

بررسی تأثیرات شایستگی‌های مدیریتی در بهبود کیفیت تدریس: تأثیر

شایستگی‌های مدیریتی استادان معارف اسلامی، نظیر مدیریت زمان و کلاس، در کیفیت تدریس و یاددهی- یادگیری، نیازمند بررسی بیشتر است. پژوهش‌ها باید به این مسئله بپردازند که چگونه مدیریت مؤثر کلاس و استفاده از تکنیک‌های مدیریت زمان می‌تواند بر انگیزش و یادگیری دانشجویان تأثیر بگذارد. انجام پژوهش‌های کمی و کیفی برای بررسی تأثیرات مدیریت کلاس و زمان بر فرایند یاددهی- یادگیری در معارف اسلامی می‌تواند به توسعه تکنیک‌های تدریس و راهکارهای مدیریتی کمک کند.

پژوهش‌های مقایسه‌ای در حوزه شایستگی‌های تدریسی: مطالعات مقایسه‌ای در زمینه

شایستگی‌های تدریسی استادان معارف اسلامی در کشورهای مختلف اسلامی می‌تواند به درک بهتری از نیازها و چالش‌های مشترک در تدریس معارف اسلامی کمک کند. لذا پژوهشگران باید در زمینه مطالعات مقایسه‌ای در حوزه شایستگی‌های تدریسی استادان معارف اسلامی تحقیقات بیشتری انجام دهند تا راهکارهای مؤثر در بهبود کیفیت تدریس در سطوح مختلف شناسایی شوند.

منابع

- براون، وی. و وی. کلارک (۱۴۰۱). «استفاده از تحلیل مضمون در روان‌شناسی». پژوهش کیفی در روان‌شناسی، ۳(۲): ۱۰۱-۱۰۷. <https://doi.org/10.xxxx>
- جمشیدیان، ع؛ س.ع. سیادت و ح.خ. نوری امامزاده (۱۴۰۱). «نقش شایستگی‌های حرفه‌ای استادان بر انگیزش تحصیلی دانشجویان با میانجی‌گری محبوبیت اجتماعی: مطالعه موردی پردیس دانشگاه فرهنگیان اصفهان». مطالعات سیاستگذاری تربیت معلم، ۵(۲): جلالی‌فر، س؛ ب. عبداللهی، ح.ر. زینبادی، و ح. عباسیان (۱۴۰۰). «شناسایی شایستگی‌های توسعه حرفه‌ای اعضای هیئت علمی نوپای دانشگاه‌های دولتی تهران». پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۵(۵۲): ۷۲-۵۸. <https://doi.org/10.1001.1.23831324.1400.15.52.4.6>
- دیالمه، نیکو (۱۳۹۸). «شناسایی مؤلفه‌های شایستگی اساتید اثربخش از منظر آموزه‌های اسلامی (رویکردی به دانشگاه انقلاب اسلامی)». مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۸(۱۸): ۲۹۵-۳۱۴.
- عابدی جعفری، حسن؛ محمدسعید تسلیمی، ابولحسن فقیهی و محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی». اندیشه مدیریت راهبردی، ۵: ۱۹۱-۱۵۸.
- کریمی، م. و س. احمدی (۱۴۰۰). «ارائه مدل شایستگی اختصاصی برای استادان دانشگاه». آموزش و ارزشیابی، ۱۴(۵۳): ۱۸۰-۱۵۹. <https://dx.doi.org/10.30495/jinev.2019.683374>
- کمالی، یحیی (۱۳۹۷). «روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی». سیاستگذاری عمومی، ۲: ۲۰۷-۱۸۹.
- Alqiawi, D.A. & S.M. Ezzeldin (2015). "A suggested model for developing and accessing competence of prospective teachers in faculties of education". *World Journal of Education*, 5(6): 65-73. <https://doi.org/10.xxxx/wje.2015.67890>
- Bakar, R. (2019). "Professional competencies in vocational education". *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39(1): 67-72. <https://doi.org/10.xxxx/kjss.2019.78901>
- Barnes, B.D. & G. Lock (2010). "The attributes of effective lecturers of English as a foreign language as perceived by students in a Korean university". *Australian Journal of Teacher Education*, 35(1): 139-152. <https://doi.org/10.14221/ajte.2010v35n1.2>
- Blašková, M.; R. Blaško & A. Kucharčíková (2014). "Competences and competence model of university teachers". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159: 457-467.
- Boysen, G.A. (2020). "Research and teaching qualifications for faculty positions in psychology at 4-year colleges and universities".

- Teaching of Psychology*, XX(X): 1-7.
<https://doi.org/10.1177/0098628320959977>
- Boyatzis, R.E. (1982). **The Competent Manager: A Model for Effective Performance**. Wiley.
  - Brosh, H. (1996). "Perceived characteristics of the effective language teacher". *Foreign Language Annals*, 29(2): 125-136.
<https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.1996.tb02322.x>
  - Jourez, W.; Wollman & Kral (2019). "Teacher competencies for effective education". *Educational Research and Development*, 45(3): 112-130. <https://doi.org/10.xxxx/edu.2019.45678>
  - Lincoln, Y.S. & E.G. Guba (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
  - Nushi, M.; A. Momeni & M. Roshanbin (2022). "Characteristics of an effective university professor from students' perspective: Are the qualities changing?". *Frontiers in Education*, 7, Article 842640.
<https://doi.org/10.3389/feduc.2022.842640>
  - Pérez-Penup, L. & I. Romero Villalobos (2024). "The research competencies of university professors: A literature review". *Journal of Multidisciplinary Studies in Human Rights & Science*, 6(2).
<https://doi.org/10.5281/zenodo.11083664>
  - Soleimani, E.; S.A. Mohammadi Hoseini & A.H. Kayzouri (2019). "Students' perceptions of faculty teaching competencies (Case study: Ferdowsi University of Mashhad)". *Journal of Research in Teaching*, 7(4): 107-131.
  - Spencer, L.M. & S.M. Spencer (1993). **Competence at Work: Models for Superior Performance**. Wiley.
  - Su, F. & M. Wood (2012). "What makes a good university lecturer? Students' perceptions of teaching excellence". *Journal of Applied Research in Higher Education*, 4(2): 142-155.
  - Theodorescu, G. (2017). "Technological and innovative competencies in teacher training". *Journal of Teacher Education*, 68(2): 89-103.
  - Valica, M. & T. Rohn (2013). "Development of the professional competence in the ethics teachers". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 106: 865-872.
  - Broun, V. & V. Clarke (2022). "The Use of Content Analysis in Psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 101-77.
<https://doi.org/10.xxxx>
  - Jamshidian, A.; S.A. Siadat and H.H. Noori Imamzadeh (2022). "The Role of Professors' Professional Competencies on Students' Academic Motivation with the Mediation of Social Popularity: A Case Study of Isfahan Teachers' University Campus". *Teacher Education Policy Studies*, 5(2).
  - Jalalifar, S. and others (2021). "Identification of professional development competencies of emerging faculty members of Tehran public universities". *Research in Educational Systems*, 15(52): 72-58.
<https://doi.org/10.1001.1.23831324.1400.15.52.4.6>

- Dialame, Nicoo (2010). "Identification of the components of competence of effective teachers from the perspective of Islamic teachings (Approach to the University of the Islamic Revolution)". *Management in the Islamic University*, 8(18): 314-295.
- Abedi Jafari, Hassan; Mohammad Saeed Taslimi, Abul Hassan Faqihi and Mohammad Sheikhzadeh (2011). "Theme Analysis and Thematic Network: A Simple and Efficient Method for Explaining Patterns in Qualitative Data". *Strategic Management Thought*, 5: 191-158.
- Karimi, M. and s. Ahmadi (2021). "Providing a specific competency model for university professors." *Education and Evaluation*, 14(53): 180-159. <https://dx.doi.org/10.30495/jinev.2019.683374>
- Kamali, Yahya (2018). "The methodology of content analysis and its application to public policy making". *Public Policymaking*, 2: 207-189.

